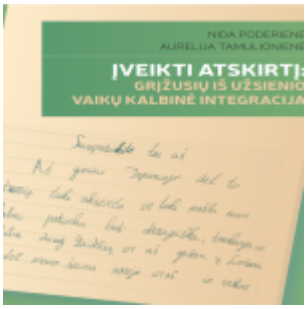

Grįžtame su vaikais į Lietuvą, kas toliau?

Nida PODERIENĖ, Aurelija TAMULIONIENĖ

Kaip grįžę iš užsienio į Lietuvą vaikai jaučiasi čia, Lietuvoje, kaip juos sutinka Lietuvos mokykla, kaip tėvai galėtų padėti vaikams lengviau įveikti integracijos procesus, kas sugrįžusiems į Lietuvą vaikams tampa didžiausiais iššūkiais adaptuojantis Lietuvos švietimo sistemoje.

Pastaraisiais metais išlieka didelė grįžtamoji migracija, vis daugiau šeimų apsisprendžia grįžti ir savo gyvenimą toliau kurti Lietuvoje. Statistikos duomenimis, 2019 m. į Lietuvą grįžo daugiau kaip dvidešimt tūkstančių (20 412) Lietuvos piliečių, tarp jų 1 540 vaikų iki 18 metų, mokyklinio amžiaus – 302 vaikai. Mokinių registro duomenys rodo, kad užsienyje augę vaikai mokosi beveik visose Lietuvos savivaldybėse, didžiausia dalis – pradinio ir pagrindinio ugdymo klasėse.

Nors terminas *grįžę iš užsienio vaikai* yra apibendrinantis, įprastai vartojamas kalbant apie visus grįžusių iš užsienio šeimų vaikus – ir tuos, kurie gimė Lietuvoje, lankė čia darželį ar mokyklą ir vyresni su šeima išvyko į užsienį, ir tuos, kurie gimė ir augo kitoje valstybėje. Skirtingai nei grįžusiems tėvams, vaikams Lietuva dažnai yra naujas kraštas, kuriame reikia save atrasti, prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo, kalbinės aplinkos, išmokti pasinaudoti augant kitoje šalyje įgytomis žiniomis ir patirtimi. Šie vaikai priklauso dviem kultūroms – lietuviškai, kurią perėmė iš šeimos, ir tos šalies, kurioje augo.

Trumpai apie tyrimą

2018–2020 m. Lietuvių kalbos institute atlikome tyrimą,[1] kuriuo, be kitų tikslų, norėjome išsiaiškinti pagrindinius kalbinės integracijos veiksnius ir klausimus, su

kuriais grįžę iš užsienio mokiniai susiduria. Tyrimo medžiagą sudarė mokinių ir mokytojų klausimynų atsakymų duomenys, mokinių rašiniai, pokalbių su mokiniais ir mokytojais įrašai. Tyrime dalyvavo 86 grįžę iš užsienio 9–15 metų mokiniai iš 3–8 klasių ir tose pačiose klasėse besimokantys 534 Lietuvoje visą laiką gyvenę mokiniai iš skirtingų Lietuvos savivaldybių mokyklų: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Druskininkų, Panevėžio[2]. Vieni iš užsienio grįžę mokiniai Lietuvoje pradėjo lankyti mokyklą prieš pusmetį, kiti mokėsi jau antrus–penktus metus ir ilgiau. Šie mokiniai į lietuviškas mokyklas sugrįžo net iš 19 šalių: Airijos, Anglijos, Danijos, Irano, Italijos, Ispanijos, Graikijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kazachstano, Kipro, Kolumbijos, Lenkijos, Liuksemburgo, Norvegijos, Prancūzijos, Rusijos, Ukrainos, Turkijos, Vietnamo. Daugiausia mokinių grįžo iš anglakalbių šalių (Anglijos, Airijos) mažiau iš Norvegijos, Vokietijos, Rusijos, Ukrainos ir iš kitų šalių.

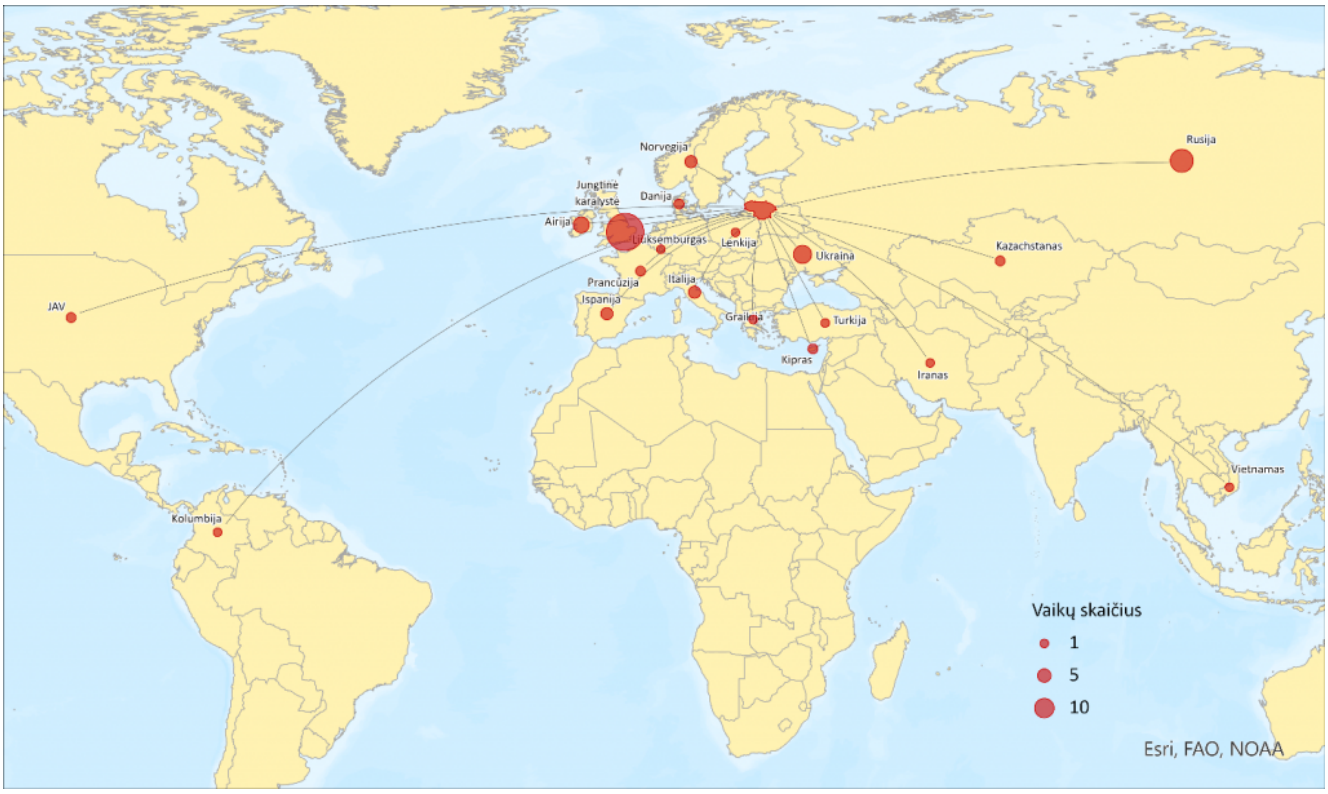

1 pav. Šalys, iš kurių į Lietuvą sugrįžo tyrime dalyvavę vaikai

Grįžę iš užsienio vaikai Lietuvos mokykloje

Grįžę iš užsienio mokiniai mokosi kartu su nuolat Lietuvoje gyvenančiais mokiniais. Atvykę vaikai iš karto priimami mokytis kartu su bendraamžiais pagal gyvenamąją vietą. Jeigu vaikai visai nemoka lietuvių kalbos, jie turi galimybę mokytis išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje grupėje, kad įgytų pakankamus

lietuvių kalbos gebėjimus, būtinus lietuviškai mokytis visų mokomųjų dalykų. Lietuvoje yra sukurtas mokyklų tinklas, t. y. tų mokyklų, kurios turi didesnę darbo su grįžusiais vaikais patirtį, yra parengta rekomendacijų ir panašiai. Tuo rūpinasi Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija.

Iš mūsų tyrime dalyvavusių mokinių didžioji dalis mokėsi įprastose klasėse kartu su Lietuvoje augusiais mokiniais pagal Lietuvos bendrojo ugdymo programas. Tik maža dalis mokinių dėl nepakankamų lietuvių kalbos gebėjimų buvo priimti į žemesnę klasę. Taip pat buvo mokinių, kurie mokėsi išlyginamosiose klasėse. Mokinius leisti mokytis į išlyginamąją klasę, kurioje daugiausia pamokų skiriama lietuvių kalbos mokymui, apsisprendžia šeimos, kurių vaikai visai nemoka lietuvių kalbos ir kurios namuose dažniausiai bendrauja ne lietuvių kalba.

Mūsų tiriamu atveju tik dalyje mokyklų grįžusiems iš užsienio mokiniams yra skiriamos papildomos lietuvių kalbos pamokos. Didžiąja dalimi tai priklauso nuo mokyklos, bet atsakomybė yra ir tėvų. Tėvai turėtų patys kalbėtis, tartis su mokytojais dėl papildomų pamokų arba patiems namuose mokyti lietuviškai skaityti, rašyti – sustiprinti mokinių lietuvių kalbos žinias ir taip jiems padėti lengviau prisitaikyti mokykloje. Grįžusiems vaikams bent pirmą pusmetį reikia nuolatinės individualios mokytojų pagalbos, šeimos palaikymo ir įvertinimo. Kalbėdami apie mokymosi lietuviškoje mokykloje pradžią, didžioji dauguma vaikų pabrėžė tėvų rūpinimąsi ir pagalbą prieš pradedant ir pradėjus mokykloje mokytis.

Kaip grįžę vaikai jaučiasi mokykloje?

Pradėję mokytis grįžę mokiniai patenka ne tik į naujos klasės aplinką, bet ir kitą švietimo sistemą, kitą, nei vaikai buvo įpratę, mokymosi kultūrą – mokymosi būdą, taisykles, normas, bendravimo įpročius. Pačių mokinių ir mokytojų nuomone, adaptacijos mokykloje laikotarpis paprastai trunka pirmuosius mėnesius.

Vienas psichologinės ir sociokultūrinės adaptacijos rodiklių, kurie vertinti šiame tyrime, – kaip grįžę vaikai vertina save, savo gyvenimą ir savijautą mokykloje. Tyrimo duomenimis, pasitenkinimas savimi, pozityvus savo gyvenimo ir mokyklos vertinimas nepriklauso nuo to, prieš kiek laiko mokiniai grįžo į Lietuvą. Didžiausia dalis mokinių linkę teigiamai vertinti save ir savo gyvenimą, sako, kad visą laiką per pastarąsias savaites jautėsi patenkinti savimi ir savo gyvenimu. Vertindami savijautą mokykloje dauguma mokinių pažymi, kad mokykloje jautėsi gerai visą

laiką arba beveik visą laiką. Tokius rezultatus galima būtų paaiškinti jų pozityvumu, atvirumu – šią grįžusiųjų savybę pabrėžė ir mokytojai. Reikia pastebėti, kad vaikų psichologinę savijautą klasėje ir mokykloje lemia ne tik pačių vaikų savybės, bet, kaip rodo interviu medžiaga, ir santykiai su bendraamžiais, mokytojais, mokymosi pasiekimai.

Mokytojo vaidmuo padedant grįžusiems vaikams įsilieti į klasės bendruomenę, priprasti naujoje mokykloje – ypač reikšmingas. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti prieš dvejus metus iš Airijos grįžusio ketvirtoko pasakojimas apie mokymosi Lietuvos mokykloje pradžią: „Iš pradžių daug draugų susiradau ir dabar turiu, ir mokslai gerai sekasi. Ten gerai sekėsi mokytis. Ir čia gerai. Iš pradžių mokytoja mane supažindino su vienu tokiu vaiku, ir tada dabar esu su juo geriausias draugas. Ir taip visi klasėje yra geriausi draugai mano“. Pasitaiko ir tokių atvejų, kai mokytojai neskiria daug dėmesio draugiškų santykių formavimuisi, palikdami patiems vaikams susikurti pozityvius ryšius su bendraamžiais. Mokytojų jautrumas, gebėjimas suprasti grįžusį vaiką ir jam padėti turi įtakos vaiko socialinės adaptacijos trukmei.

Nors beveik visi grįžę į Lietuvą mokiniai patiria sunkumų dėl kalbos, skirtingų mokymo sistemų ir kultūrinių skirtumų, didžioji dalis jaučia mokyklos bendruomenės, mokančių mokytojų paramą, nes save, savo gyvenimą ir savijautą mokykloje linkę vertinti pozityviai.

Kokia yra grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė aplinka?

Kai kalbame apie kalbinę aplinką emigracijoje, turime suprasti, kad dažniausiai susiduriame mažiausiai su dviem kalbomis, iš kurių viena yra gimtoji kalba (tėvų arba vieno iš tėvų kalba), kita – šalies kalba. Mokinių kalbinę aplinką suprantame kaip kalbas, kurias jie pasirenka vartoti kaip tinkamiausias savo kasdieniame gyvenime.

Kas lemia kalbos pasirinkimą? Atsakymų ir priežasčių galėtume vardyti daugybę, šiuo atveju norėtųsi išskirti ir pabrėžti tik pačius esmingiausius veiksnius. Pagrindinis veiksnys šeimos kalba (tėvų kalba, tėvų kalbos pasirinkimas bendrauti šeimoje) yra esminis ir kone vienintelis tol, kol vaikai pradeda lankyti ugdymo įstaigas, bendrauti su kitakalbiais draugais. Taip kalbos pasirinkimą lemiančių veiksnių sąrašas ilgėja ir nuo tėvų, šeimos kalbos, pereiname prie visuomenės (bendraamžių ir kt.) kalbos įtakos. Puikiai suprantame, kad kalba yra bendravimo

forma, todėl jos tinkamas pasirinkimas gali lemti ir santykius su bendraamžiais, statusą, madą ir pan. Nuo tėvų (šeimos) kalbos, požiūrio į ją pirmiausia priklauso ir vaikų kalba, kiek tėvams svarbi lietuvių kalba, Lietuva, jos istorija, kultūra.

Esminiams veiksniams galėtume priskirti ir tapatybės klausimus (vaikų nuomonė, įsitikinimai dėl lietuvių kalbos: ar kiekvienas lietuvis turi mokėti lietuvių kalbą, ar reikia mokėti ir pan.), socialinius gyvenimo pokyčius, darbinę ir laisvalaikio aplinką. Suprantama, kad nepalankios socialinės sąlygos turi neigiamą įtaką ir kalbos plėtrai. Kaip matyti, kalbinė aplinka priklauso beveik nuo visko ir nuo visų, tačiau nepaisant visų šių sudėtingų aplinkybių dažniausiai šeimose lietuvių kalba yra išlaikoma.

Kuri kalba ar kalbos vyrauja grįžusių iš užsienio vaikų kalboje? Kalbėdami apie grįžusius iš užsienio vaikus turime suprasti, kad nagrinėjamų atvejų yra tiek, kiek ir vaikų, t. y. vaikai yra labai skirtingi: yra vaikų, visose veiklose (kalbant namie, naršant internete, skaitant knygas, žiūrint filmus) besirenkančių lietuvių kalbą, yra ir tokių, kurie lietuviškai beveik nekalba, todėl renkasi jiems įprastas kitas užsienio kalbas. Tyrimo rezultatai akivaizdžiai parodė, kad labiausiai lietuvių kalba yra pasirenkama bendraujant šeimoje ir skaitant knygas. Daugiau kalbų renkamasi naršant internete, žiūrint vaizdo filmus. Norime pabrėžti, kad grįžę iš užsienio vaikai supranta lietuvių kalbą kaip reikalingą ir stengiasi įvairiose aplinkose ją vartoti.

Palyginome grįžusių iš užsienio mokinių kalbinės aplinkos duomenis su nuolat Lietuvoje gyvenančių vaikų. Iš rezultatų matyti, kad grįžę iš užsienio mokiniai dažniau yra dvikalbiai ar daugiakalbiai, palyginti su nuolat Lietuvoje gyvenančiais mokiniais. Grįžę iš užsienio vaikai lietuvių kalbą pasirenka kaip tinkamiausią ir ją vartoja skirtingose veiklose daugiau arba mažiau, yra ir individualių atvejų, kai lietuvių kalba pasirenkama minimaliai ir tik būtinose veiklose (pavyzdžiui, mokykloje).

Kaip vaikams sekasi mokytis lietuvių kalbos?

Didžioji grįžusių iš užsienio vaikų dalis savo lietuvių kalbos žinias įvertino vidutiniškai 3 balais iš 5, šie duomenys nesikeičia pagal mokinių amžių, taip mano ir mažesni, ir vyresni. Norime pabrėžti, kad grįžusių iš užsienio mokinių kalbos mokėjimo lygiai yra labai skirtingi, todėl mokant šiuos vaikus būtina atskirai vertinti kiekvieną atvejį, t. y. kiek grįžusių vaikų, tiek situacijų.

Suprantama, kad kalbant apie mokymąsi negalima išleisti iš akių vieno iš pagrindinių veiksnių – motyvacijos mokytis lietuvių kalbos. Tai ir vaikų noras mokytis šios kalbos, noras turėti gerą išsilavinimą, laisvai bendrauti lietuvių kalba ir t. t. Šiai motyvacijai sustiprinti svarbios ir išorinės priemonės: paskatinimai, pagyrimai, įvertinimas ir pan. Lietuvių kalbos mokėjimo vertinimai turi tiesioginį ryšį su lietuvių kalbos pamokų mėgimu: tie vaikai, kuriems patinka lietuvių kalbos pamokos, savo lietuvių kalbos mokėjimą vertina geriau. Grįžusių vaikų santykis su lietuvių kalba dažnai yra praktinis – pirmiausia lietuvių kalba jiems yra būtinas komunikacijos įrankis.

Kokį vaidmenį lietuvių kalbos mokymuisi turi tėvai, mokytojai, draugai ir kt.?

Viena esminių sėkmingos kalbinės – lietuvių kalbos vartojimo, mokėjimo, mokymosi – integracijos sąlygų yra tėvai ir mokytojai.

Tėvų pagalba vaikams yra pirmasis veiksnys. Vaikai, klausiami, kas padėjo įveikti sunkumus Lietuvoje, dažniausiai įvardija šeimą. Tą pabrėžia ir mokytojai, dirbantys su grįžusiais mokiniais – nuo tėvų pagalbos sudarant sąlygas vaikui lietuvių kalbos mokytis papildomai labai priklauso kalbinės integracijos trukmė ir sėkmė.

Antrasis pagrindinis veiksnys yra individualus mokytojų darbas tiek mokant pačios lietuvių kalbos, tiek plečiant mokomojo dalyko žodyno išteklius. Mokytojas gali padėti, bet atsakomybė dėl vaiko spartaus kalbinių gebėjimų iš(si)ugdymo tenka šeimai.

Be abejonės, lietuvių kalbos padeda mokytis ir draugai, ir visa aplinka. Vertinant aplinkos poveikį labai svarbios vaikų nuostatos dėl lietuvių kalbos. Taigi lietuvių kalbos mokėjimas ir mokymasis priklauso nuo visos aplinkos.

Kas sugrįžus į Lietuvą vaikams kelia didžiausių iššūkių?

Vaikų nuomonė. Patys vaikai kalbėdami, kaip jiems čia, Lietuvoje, sekasi, kaip vieną iš didžiausių problemų įvardija nepakankamą lietuvių kalbos mokėjimą, su kuriuo susiduria pradėję lankyti Lietuvos mokyklą. Vaikams sunkūs lietuvių kalbos tarties, rašybos, kalbos supratimo dalykai, kurių jie mokosi per visas pamokas. Tai, ko vaikas nesupranta, jam yra neaišku, veikia ne tik jo pasitikėjimą savimi, bet ir mokymosi motyvaciją, na ir, žinoma, rezultatus. Gerai suprantame, kaip

vaikui gali sektis integruotis švietimo įstaigoje nemokant lietuvių kalbos arba mokant ją prastai, kaip suprasti dėstomo dalyko medžiagą ir pan. Mokiniai pasakoja, kad pirmaisiais mokymosi metais nekonspektuodavo, nepasižymėdavo užrašuose, ką aiškina mokytojas, nes iš greitos mokytojų kalbos neišskirdavo esminių dalykų arba nesuprasdavo dalies žodžių, o dėl neišlavintų lietuvių kalbos rašymo įgūdžių nespėdavo užsirašyti. Pagalba mokiniams išplėsti savo lietuvių kalbos žodyną mokykliniais terminais, išmokti lietuvių kalbą vartoti, yra būtina sąlyga siekiant padėti jiems sėkmingai adaptuotis Lietuvos mokykloje.

Mokytojų nuomonė. Mokytojai taip pat mato problemas, su kuriomis susiduria grįžę vaikai, jie pabrėžia kultūrinius skirtumus (pavyzdžiui, asmenų *tu*, *jūs* skyrimas), naujus reikalavimus ir pan. Kaip problema įvardijamas ir skurdus mokinių žodynas, suprantama, kad prastai mokant lietuvių kalbą sunku suprasti atskirus žodžius, derinti žodžių galūnes, taisyklingai kirčiuoti, vaikams sunku išmokti dvibalsių rašybą, tarti priebalsius *š*, *ž*, *č*.

Akivaizdu ir nekelia abejonių tai, kad žymiai lengviau sugrįžus į Lietuvą yra tiems vaikams, kurie gyvendami kitoje šalyje namuose ne tik kalbėjo lietuviškai, bet ir mokėsi lietuviškai skaityti, rašyti, lankė lituanistines mokyklas.

Ką galėtume patarti tėvams, ketinantiems su vaikais sugrįžti į Lietuvą?

Pirmiausia, dar gyvenant užsienyje svarbu ne tik kalbėti lietuviškai namie, bet ir lavinti visas kitas kalbinės veiklos sritis: skaitymą, klausymą ir rašymą. Reikėtų vaikus išmokyti lietuviškai skaityti, rašyti, klausyti lietuviškų įrašų, lietuviškai įgarsintų laidų ir filmų. Didžiausią dėmesį verta skirti lietuviškų žodžių išteklių gausinimui (kad žmogus suprastų tekstą, jis turi suprasti 98 proc. jo žodžių). Jeigu yra galimybių, leisti į lituanistines mokyklėles, kuriose vaikai turi galimybių ne tik mokytis lietuvių kalbos, bet ir kalbėti su bendraamžiais lietuviškai. Reikia suprasti, kad kuo turtingesnis bus vaiko žodynas, kuo geriau jis mokės lietuviškai rašyti, skaityti, tuo lengviau bus prisitaikyti Lietuvoje.

Dar prieš grįžtant verta susisiekti su mokykla, į kurią planuojate leisti vaiką. Sugrįžus patartume apsilankyti mokykloje, susipažinti su jos kultūra, klasės mokytoju, pasitarti, gal reikia papildomai pasimokyti, lankyti būrelius.

Pačius geriausius rezultatus duoda atvira ir aiški tėvų, vaikų ir mokytojų komunikacija. Šiai grandžiai puikiai veikiant, toliau sėkmingai prisijungia draugai, bendraažmiai ir visa aplinka.

Visoms besirengiančioms grįžti ir sugrįžusioms į Lietuvą šeimoms linkime klausti, bendrauti su mokykla, kurioje vaikas mokysis, pasinaudoti galimybėmis plačiau pasidomėti vaikų ugdymo galimybėmis – Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos internetiniame puslapyje yra grįžtančioms iš užsienio šeimoms aktualios informacijos, vieno langelio principu atsakoma į visus klausimus, susijusius su grįžtančių vaikų mokymu Lietuvos mokyklose.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.

[1] Duomenys rinkti dalyvaujant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamame projekte *Kitų kalbų poveikis mokinių lietuvių kalbai ir savimonei: situacija, tendencijos ir galimybės* (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininko 2018 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. V-10 patvirtinta programa *Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų programa*, vykdančioji institucija Lietuvių kalbos institutas, sutarties sudarymo data 2018 m. liepos 16 d., Nr. K-2/2018). Projekto tyrimo tikslas – lingvistiniais ir psichologiniais aspektais ištirti ir įvertinti kitų kalbų įtaką mokinių lietuvių rašytinei ir sakytinei lietuvių kalbai bei savimonei.

[2] Išsamūs tyrimo rezultatai aprašyti Nidos Poderienės ir Aurelijos Tamulionienės mokslo studijoje ***Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio mokinių kalbinė integracija,*** Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2020. ISBN 978-609-411-277-5, https://doi.org/10.35321/e-pub.7.grizusiuju-kalbine-integracija.